

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100161 1075

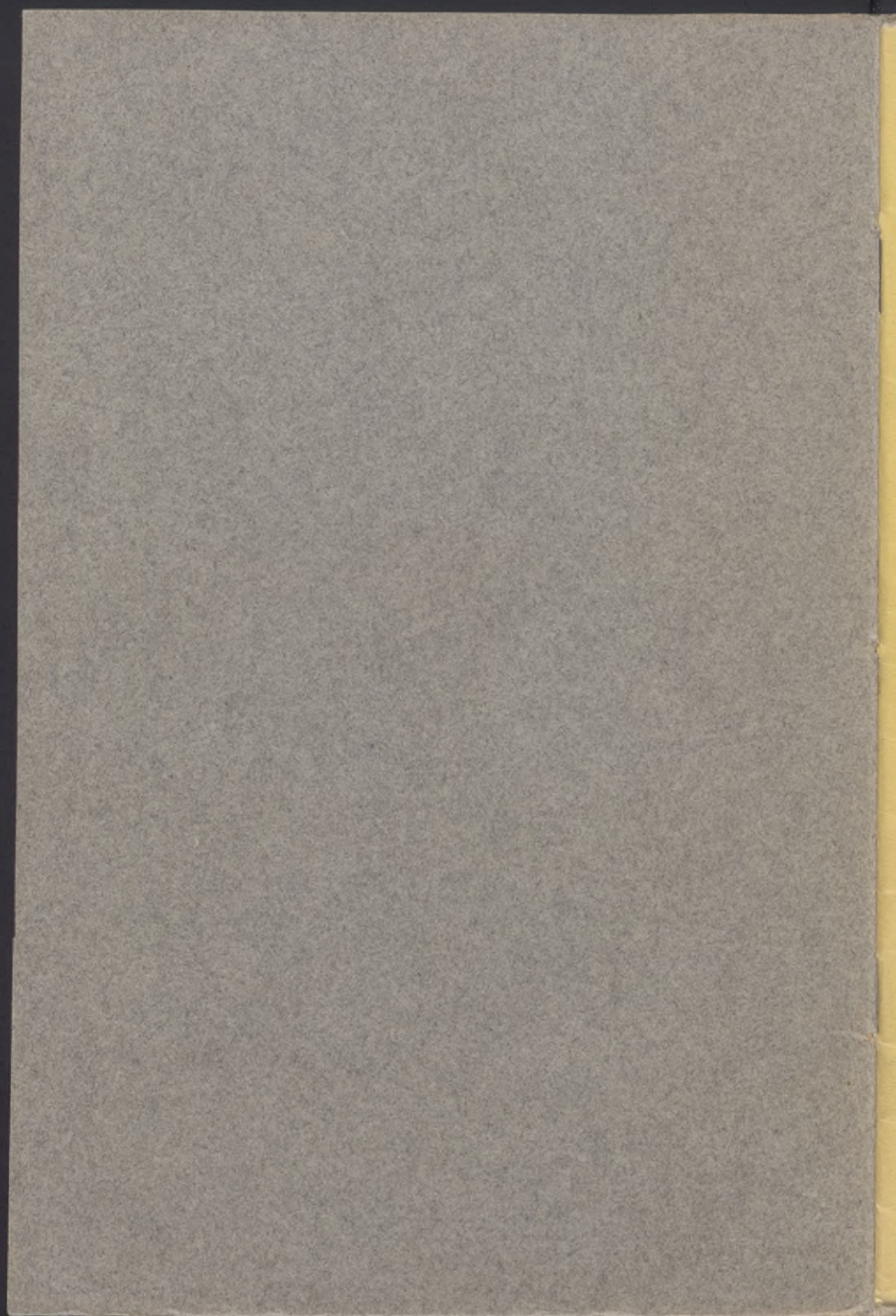
Handwritten notes:
C. H. H. H.
L. H.
H. H.

Schück, H.

Har gammalt är Torniges
rike?

1917.

(Bj) Hist.
So.

HENRIK SCHÜCK

HUR GAMMALT ÄR
SVERIGES RIKE?

STOCKHOLM · ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 35 öre.

HENRIK SCHÖCK

HUR GAMMALT ÄR
SVERIGES RIKES

1848

HURU GAMMALT ÄR
SVERIGES RIKE?

AV

HENRIK SCHÜCK

STOCKHOLM - ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM. ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1917

Nere vid Alvastra ligga resterna av en s. k. pålbyggnad från vår stenålder, och genom fornforskarnas grävningar hava vi fått en tämligen klar bild av den där levande befolkningens kultur, icke blott av den materiella, utan ock i viss mån av den andliga. Närmast var väl denna ungefär densamma som hos de pålbyggnadsfolk som man i våra dagar påträffat i Afrika.

För att skydda sig mot fiender hade några familjer i sjön eller i träsket uppfört en på pålar byggd by, som medelst en spång stod i förbindelse med fastlandet. Indrogs spången, hade man en fästning, som endast medelst båtar kunde angripas och därför lätt försvaras.

Denna pålbyggnadsbefolkning bildade således ett litet s a m h ä l l e för sig, och hur utvecklats detta än var, förutsätter ett samhälle alltid en viss ordning. Dess uppgift var att skydda de enskilda medlemmarnas liv och frihet, och i det syftet måste de unga männen icke blott öva sig i vapnets bruk, utan ock underkasta sig en viss lag — naturligtvis icke

någon, som var utformad i vissa bestämda bud, utan snarast en sedvanerätt, som gav sig av sig själv. Det gick icke an, att var och en gjorde som han ville, utan byn såsom sådan måste ha en viss makt över de enskilda. Huru denna makt utövades, veta vi icke — om genom en hövding eller ett råd av »de äldste», familjeöverhuvudena, eller av båda i förening. Men något av detta måste det dock hava varit.

I händelse av krig ledde hövdingen försvaret, han och familjefäderna sågo till, att påbyggnaden hölls vid makt, begick en av byns medlemmar någon förseelse mot en annan — stöld, dråp eller lemlästning — skulle detta bestraffas, i svårare fall troligen genom den brottsliges utstötande ur byn.

Så ungefär måste vi föreställa oss de äldsta samhällena här i norden, ty sådana ha de sannolikt varit överallt på jorden och sådana äro de än i dag hos de vilda folken.

Invånarna i den lilla byn vid Alvastra voro för sitt livsuppehälle hänvisade till jakt och fiske, människornas äldsta förvärvskällor, och de kunde därför utan olägenhet bo på det nyss angivna sättet. Men när man övergick till jordbruk, var påbyggnaden ej längre lämplig. Folket utbreddes sig då över en större areal, och det uppstod vidsträcktare, men glest befolkade bygder. Namnen på dem hava vi ännu till en stor

del kvar i en viss grupp av våra ortnamn såsom Göstringe, Memminge, Lösinge o. s. v., vilka beteckna Göstringarnas, Memmingarnas, Lösingarnas o. s. v. områden. En annan grupp är namn på Kind, ty Kind betyder ätt, släkt, och t. ex. Hana kind Hanes ätts område. Längre — utöver denna bygd — sträckte sig nog ej ett dylikt samhälle, vilket mot andra likartade samhällen ofta begränsades och skyddades av oländiga skogar och obygdar. Någon beröring med varandra hade de i följd därav troligen icke, åtminstone blott en ganska obetydlig.

Men i och med det att skogarna uttunnades genom nyodlingar, blev gränsen mellan de olika bygderna smalare och beröringen livligare. Dessa äldsta sammanstötningar voro nog av krigisk art. Men utan tvivel insåg jordbrukaren snart, att fred var bättre än krig, och mycket ofta hade också de olika ättsamhällena en gemensam fiende, som från sjön bröt in i de vid havets eller flodens strand liggande bygderna och härjade dem. De olika ättsamhällena sammanslöto sig därför till ett land eller ett större samhälle till gemensamt försvar och gemensamt rättsskydd.

De äldsta dylika »landen» lågo antagligen i de bygder, där samfärdseln var den bästa och där således beröringen mellan de olika ätt-

samhällena var lättast, således i Uppland med Mälaren och de många vattendragen, som i forntiden voro vida flera än nu, i Östergötland kring Vättern, de talrika småsjöarna och Motala ström, i Västergötland kring Vänern och Göta älv — ty fordom voro ju sjön och floderna de snart sagt enda »landsvägarna». I Småland — eller som det äldst hette: Smålanden — med dess stora obygdar kom det däremot icke till någon dylik sammanslutning. Där fortforo de små landen eller de mindre samhällena att existera för sig. Några av dem — tio stycken — förenade sig väl till Tiohärads lagsaga, andra anslöto sig senare till Östergötland, men flera förblevo långt fram i tiden självständiga små samhällen.

I den norra Mälarbygden uppstodo tidigt tre dylika sammanslutningar: Tiundaland, Attundaland och Fjädrundaland. När historiens ljus först faller över dem, voro de ännu i viss mån självständiga. Var och en hade sin särskilda lag och sitt särskilda ting, där områdets eller »landets» angelägenheter avgjordes. Men å den andra sidan hade de dock uppgått i en högre enhet. Invånarna i dessa tre s. k. folkland hade ett gemensamt namn, svear, en gemensam konung, och de bildade tillsammans ett Svea rike eller Sveavälde. När denna sammanlutning skett, veta vi icke, men tydligen var det

mycket långt tillbaka i tiden, och redan kort efter Kristi födelse omtalar en romersk författare »svearnas samhällen, mäktiga genom män och flottor». Ej heller veta vi, huru sammanslutningen skett, om på krigisk eller fredlig väg, ehuru det senare är troligare.

Här låg således redan vid början av vår tide-räkning det första »Svea rike», som sedermera utvecklats till vårt nuvarande »Sverige». Den följande utvidgningen skedde troligtvis med vapenmakt, ehuru dessa händelser ligga så långt tillbaka i tiden, att vi därom ej hava några skriftliga och säkra underrättelser. Först erövrade svearna troligen de i väster och söder liggande »landen», Södermanland och Västmanland. I norr var det ju blott obygd och i öster låg havet, vars öar och finska kust dock sedan uräldsta tider hört till sveaväldet.

Söder om Södermanland låg troligen ett annat på samma sätt framvuxet rike, götarnas eller gautarnas. Dess kärna var ganska säkert de olika samhällena vid Gaut eller Göta älv, efter vilken ström landet kallades Gautlandet och folket gautar. Troligen — av namnet att döma — underlade sig dessa gautar landet på andra sidan Vättern, vilket i följd därav kallades det östra Gautlandet eller Östergötland. Två jämförelsevis mäktiga riken hade därigenom blivit varandras grannar, och efter en strid, som

redan ligger före den egentliga historien, tyckas svearna hava besegrat götarna och tvingat dem in i »sveaväldet». De svaga »smålanden» följde troligen utan svårighet efter, och till sist, dock först i historisk tid, anslöt sig Gottland till det större riket.

Därmed var utvecklingen i yttre måtto fullbordad, och det, som återstod — Norrlands kolonisation och Finlands försvenskning eller rättare: den svenska kustbefolkningens inträngande i det inre av landet — skedde så småningom. Men likheten i språk och härstamning gjorde, att man under medeltiden försökte sig på ännu en sammanslutning, med Danmark och Norge. För medeltidens svagt utvecklade statsmakt var emellertid denna uppgift för svår, och den misslyckades därför grundligt. Men såsom vi skola se voro dessa försök dock icke gagnlösa, ty det var tack vare dem som ett Sverige i inre och egentlig mening skapades.

Men genom den yttre sammanslutningen till ett Svea rike var icke ett Sverige eller en verkligt svensk stat färdigbildad. Därtill krävdes också en inre sammanslutning.

Den första uppgiften för riket var att tvinga de olika landskapen eller »landen» att uppgå i den nybildade staten. Och detta var icke lätt, ty det betydde ju, att landskapen självmant

skulle överlämna sin makt åt riket. Utan en dylik statsmakt kan emellertid intet rike bestå, och på denna fordran kan staten således ej slå av. Redan den, som ingick i det lilla påbyggnadssamhället vid Alvastra fick avstå från vildens fullständiga frihet för att komma i åtnjutande av samhällets hjälp och rättsskydd, han fick åtaga sig vissa förpliktelser med åtföljande ansvar mot det att han erhöll motsvarande rättigheter och fördelar. Inför samma val stod nu landskapet. Riket var ett mäktigare samhälle, i stånd att giva ett starkare rättsskydd, ehuru blott genom en samverkan av de olika landskapen, därigenom att det gamla sveariket från en löslig förening av olika »land» förvandlades till ett fast organiserat rike. Och detta gick långsamt.

Rikets enda sammanhållande band var den gemensamme konungen, som valdes av de tre folklanden i Uppland och sedan erkändes av alla de andra landskapen, vilkas hyllning han mottog på sin eriksgata. Men han hade inga ämbetsmän, och hans makt var mycket begränsad. Vända vi oss till den äldsta av våra landskapslagar eller Västgöotalagen, är det som om han knappast funnes till. Ett par gånger omtalas han i förbigående, men i det hela sköter landskapet sig alldeles på egen hand utan hans medverkan och har föga gemensamt med »ri-

ket». Västgötabonden var naturligtvis skyldig att försvara sitt land, d. v. s. Västergötland, men icke Sverige i övrigt, och i händelse av krig gick han icke längre än till landskapsgränsen. Å den andra sidan var den, som för ett dråp blivit dömd fredlös i Västergötland, därmed icke fredlös i det övriga riket, och hade han blott kommit över Västgötagränsen, var han straffri. Såsom landsmän erkände västgötabonden blott andra västgötar, och för dråp på en uppsvensk eller annan utländsk man betalades lägre böter än för dråp på västgöte.

Den, som i främsta rummet gick i spetsen för arbetet att ena dessa självständiga landskap till ett rike, var naturligtvis konungen — först genom sina s. k. edsörelagar. För vissa brott, som begåtts inom landskapet, åtog han sig att utkräva straff inom hela riket, och slutligen lät han för detta utarbета en gemensam landslag, som skulle efterträda och ersätta de särskilda lagar, som varje landskap hade.

Då detta skedde — vid mitten av 1300-talet — hade landskapens självstyrelse redan krossats av en motståndare, som var starkare än riksenhetens representant konungen. Denna makt, som nu efterträdde landskapen, var samhällsklasserna, vilka allt kraftigare och kraftigare utvecklade sig till olika mot varandra begränsande stånd.

I forntidens Sverige hade det strängt taget blott funnits två samhällsklasser, de fria och trälarna, vilka senare saknade alla rättigheter och av lagen blott betraktades som ting. Naturligtvis funnos bland de fria både fattiga och rika, storbönder och småbönder, även en skillnad mellan högättade och lågättade. Men skillnaden tyckes icke hava varit stor. Landskapslagarna förefalla snarast vara skrivna för en jordbrukande medelklass och göra i varje fall ingen skillnad på rik och fattig.

Med mitten av 1200-talet börjar emellertid en omgestaltning av hela samhällslivet. Tidigast utvecklade sig det andliga ståndet. De katolska prästerna, som icke fingo gifta sig och bilda familj, lösrycktes därigenom från det världsliga samhället och kommo att bilda ett särskilt stånd inom detta, ett slags stat i staten, vars överhuvud icke var konungen, utan påven, till vilken den svenske prästen betalade skatt, under det att han så småningom befriades från skatt till den världsliga staten — det s. k. andliga frälset. Prästen gjorde vidare åtminstone anspråk på att icke stå under det borgerliga samhällets lag, och härmed hade man således fått ett rikt och mäktigt stånd, som stod utanför landskapet, i viss mån också utanför riket.

Ungefär samtidigt uppstod det världsliga

frälset — ursprunget till den senare adeln. Mot det att en förmögen bonde åtog sig att såsom konungens man göra krigstjänst till häst befriades han från all skatt till konungen d. v. s. till riket. Konungen fick väl därigenom en här till hela Sveriges försvar, men denna fördel var, som det snart visade sig, mycket dyrt köpt.

Dessa nya — andliga och världsliga — frälsemäns intressen blevo snart ganska skilda från landskapets och rikets. De mäktigare av dem fingo besittningar i alla landskap, och därigenom bröts landskapets särställning helt naturligt sönder. Slutligen upphörde i viss mån den gamla indelningen i landskap för att ersättas av en ny i län, inom vilka stormännen i stället för konungen uppburo skatten från »de ofrälse».

Vid slutet av medeltiden hade Sverige således utvecklats till en helt annan stat än vid dess början. Men ehuru den medeltida staten vid periodens slut gör intryck av att befinna sig i ren upplösning, hade den dock faktiskt vunnit i enhet och styrka. Vid dess början hade konungen varit dess ende representant, och han hade haft föga att säga gentemot de självständiga landskapen. För att tala med vår tids språk bestod det forntida Sverige av en samling oberoende land, förenade med varandra blott genom en ytterst svag personalunion. Vid medeltidens slut hade dessa själv-

ständiga landskap ersatts av samhällsklasser, fördelade över hela riket. Och konungen var numera ej riksenhetens ende representant. Denna företrädde ock av dessa olika samhällsklasser. Äldst samlade sig stormännen till »herredagar», vilka tillsammans med konungen fattade beslut å hela rikets vägnar, men genom Engelbrekt utvecklades dessa herredagar till riksdagar, vid vilka icke blott stormännen, utan ock bönder och köpstads män infunno sig.

Hade nu dessa samhällsklasser varit genomträngda av känslan av att handla i rikets intresse, till dess bästa, och icke i ståndets, hade allt varit gott och väl. Men så var ingalunda förhållandet. Och mest syndade i detta fall de högre stånden, som oftast leddes av en mycket krass ståndsegoism. Därtill kom, att särskilt dessa högre stånd gjorde allt för att försvaga regeringens — konungens eller riksföreståndarens — makt med den påföljd, att samhället, som icke styrdes av någon enhetlig vilja, icke med hänsyn till hela samhällets bästa, råkade i ett fullkomligt upplösningstillstånd. I följd av statens ringa makt låg rättskipningen ofta så gott som nere, och övervåld och godtycke härskade i stället för lag.

Den allt häftigare partistriden hotade ock vårt nationella oberoende. I sin kamp mot konungen, Magnus Eriksson, inkallade de upp-

roriska stormännen först mecklenburgarna i landet, och sedan dessas våldsregemente gjort dem förhatliga, vädjade de till den danska drottningen, Margareta, som nu hyllades även av Sverige. Men den Kalmarunion, som uppstod, blev icke en förening av trenne likställda riken, utan faktiskt blevo Sverige och Norge lydriken under Danmark, den svenska kronoskatten fördes till Köpenhamn, och landet utdelades i län åt danska och tyska fogdar, mot vilkas förtryck bönderna voro i det närmaste rättslösa.

Ett gott förde dock denna olyckstid med sig. Någon svensk fosterlandskärlek hade förut icke funnits — av det enkla skälet att något Sverige i inre och egentlig mening ej existerat. Först nu, först under förtryckets tid, utformade detta nya Sverige sig till skillnad från Danmark och Tyskland, först nu lärde man sig uppskatta den välsignelse, som nationell frihet innebär för ett folk, och mot sina förtryckare kände sig svenskar för första gången såsom ett folk, såsom svenskar, ej blott såsom västgötar, upplänningar o. s. v. Såsom mycket ofta tog sig denna nyvaknade fosterlandskänsla form av ett allt starkare främlingshat, och Kristiern II:s nidingsdåd, Stockholms blodbad, gjorde det till sist omöjligt för en svensk man att hädanefter bära vapen mot sitt eget land. Så till vida var detta blodbad till välsignelse, att det skänkte oss

ett enigt Sverige, berett att till det yttersta försvara sin frihet och sitt nationella oberoende.

Den som räddade vårt land var Gustav Vasa. Unionstidens olyckor hade framkallats av parti-striderna, och dessa åter hade sin grund i regeringsmaktens svaghet. Med Gustav Vasa fingo vi för första gången en verklig statsmakt, som var i stånd att, även efter frihetskrigets slut, ena Sveriges rike till ett samhälle öfver landskap och öfver klasser, med myndighet att upprätthålla lag och rätt samt med kraft att värna landet mot yttre fiender.

På riksenhetens seger följde ock Sveriges stormaktstid.

Men fullständigt voro ej de upplösande krafter besegrade, mot vilka Sveriges r i k e haft att kämpa. Landskapens krav på självständighet gentemot riket kunde väl ej återupptagas, men ståndsegoismen var icke lika grundligt utrotad, och särskilt under förmyndarregeringarna, då ingen myndig konung kunde hålla partierna i styr, stucko de åter upp huvudena. Ånyo stod Sverige ett ögonblick inför undergångens brant, och endast genom den unge Karl XI:s eget ingripande räddades vi icke blott från yttre fiender utan ock från ekonomisk ruin. Det hotande stormannaväldet krossades och efterträdades av ett kungligt envælde, den s. k. suveräniteten.

Bristen hos den nya regeringsmakten var, att den var okontrollerad. Endast »inför Gud» var konungen ansvarig för sina handlingar, och ett dylikt ansvar, som visserligen Karl XI själv mycket starkt kände, kan åtminstone bliva och blir i regeln intet ansvar alls. Det fall från sin stormaktsställning, som Sverige under Karl XII gjorde, berodde väl till en väsentlig del på de politiska förhållandena i Europa, men säkerligen ock på det kungliga enväldet inom landet.

Sverige föll, men föll med ära. Och om än i yttre måtto stympat höll riket i det inre dock ihop. Icke ens enväldet avskaffades, utan överflyttades blott från konungen till riksdagen. Frihetstidens konung blev däremot lika maktlös som riksdagen under Karl XII. I rådet, som utövade regeringen, hade han blott två röster, och för den händelse han skulle vägra att under-teckna rådets beslut, hade rådet till sitt förfogande en stämpel med hans namn. Rådet åter var blott ett utskott av rikets »allena makt-ägande ständer». Och i stället för en enväldigt regerande konung hade man fått en enväldigt regerande riksdag. Men såsom erfarenheten snart visade var detta nästan sämre.

Makten inom riksdagen utövades av majoriteten, och kampen om denna framkallade partierna, vilka icke sammanfölo med stånden och

ej heller direkt motsvarade de olika samhällsklasserna. I denna strid mellan hattar och mössor låg den stora faran för riket, faran för dess upplösning. I vårt grannland på andra sidan havet, i Polen, begagnade Ryssland en liknande splittring till att först lamslå och sedan erövra landet, och i Sverige höll det på att gå på samma sätt. Ekonomiskt och politiskt behövde partierna stöd, och detta sökte man i utlandet, det ena partiet i Ryssland, det andra i Frankrike. Men detta stöd gavs icke för intet, och i följd därav kom frihetstidens regerande riksdag att föra icke en svensk, utan en fransk eller rysk politik. Och den verklige regenten i Sverige blev varken riksdagen eller den, vars namn trycktes under regeringsbesluten, utan den ryske eller franske ministern i Stockholm.

Frihetstidens partivälde störtades av Gustav III, men partisinnet kunde han icke utrota, och om än i andra former har det levat kvar till våra dagar. Meningsbrytningar om vad som är bäst för landet kunna aldrig undvikas hos ett fritt folk, och däri ligger ingen fara, så länge dessa partier äro svenska, tänka svenskt och handla svenskt, med tanke icke på partiets seger, utan på landets väl. Men faran består däri, att meningsbrytningarna bliva så skarpa, att de tvistande i främsta rummet bliva partimän och först i det andra rummet svenskar,

att partiet självt blir målet, icke medlet, genom vilket rikets väl skall främjas, och att Sverige till sist blir den bytesvara, med vilken partiets seger köpes.

Vårt lands historia har lärt oss, vart detta leder hän, och den har också lärt oss, att folkets lycka, dess lagbundna frihet, ligger i ett svenskt Sverige. I yttre måtto hava föregående släkten skapat det land, som är vårt, och detta är redan mer än ett årtusende gammalt. Men ett Sverige i inre och egentlig mening är ännu icke upptimrat. Att i våra sinnen bygga detta Sverige är framtidens uppgift.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS

RUDOLF KERN

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS

GUSTAV KERN

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS

HENRIK SCHÜCK:

Ur bokens historia. (Verdandis småskrifter n:o 91.) 30 öre.

Vår bokhandels barndom. (Verdandis småskrifter n:r 92.) 30 öre.

Nordisk folketro och fornnordisk religion.
(Verdandis småskrifter n:o 134.) 30 öre.

De gammaltestamentliga böckernas tillkomst. (Verdandis småskrifter n:o 156.)
30 öre.

Den israelitiska litteraturens tillkomst.
(Verdandis småskrifter n:o 157.) 30 öre.

Svensk enighet. Tal. (Verdandis småskrifter n:o 193.) 30 öre.

RUDOLF KJELLÉN:

Världskrigets politiska problem. 3: 50.

GUSTAF F. STEFFEN:

Krig och kultur. Socialpsykologiska dokumenter och iakttagelser från världskriget 1914—1917. 4 delar. — I. (3:e uppl.) 4: 50.
— II. 6: 50. — III. 6: 50. — IV. 7: 50.

